

IMPLEMENTACIJA PROBACIJSKIH POSLOVA POVEZANIH S KAZNOM ZATVORA U REPUBLICI HRVATSKOJ: OSTVARENA POSTIGNUĆA I IZAZOVI OSTVARIVANJA

Martina Rakić
Snježana Maloić

Ministarstvo pravosuđa i uprave
Uprava za zatvorski sustav i probaciju

✉ E-mail: martina.rakic@mpu.hr

SAŽETAK

Zatvorska se kazna smatra najtežim oblikom socijalnog isključivanja, pri čemu određeni broj zatvorenika ima iskustvo isključenosti i prije dolaska na izvršavanje kazne, a i samo izvršavanje kazne može pridonijeti društvenom odbacivanju nakon otpusta iz zatvora. Prevencija socijalnog isključivanja zatvorenika jedna je od važnih zadaća većine europskih probacijskih službi.

U Republici Hrvatskoj probacijska je služba započela s radom 2011. godine, dakle prije deset godina, dok se s uvođenjem i izvršavanjem probacijskih poslova povezanih s kaznom zatvora započelo 2013. godine. Cilj je rada istaknuti ulogu probacijskih službi u prevenciji trajnog socijalnog isključivanja i kriminalnog povrata zatvorenika, a time i važnost osnivanja hrvatske probacijske službe i obavljanja poslova povezanih s izvršavanjem zatvorske kazne. U radu su prikazani načini izvršavanja tih poslova u Republici Hrvatskoj, neki izazovi povezani s njihovim uvođenjem i izvršavanjem, uz smjernice za daljnje unapređenje obavljanja tih poslova. Radom se ujedno želi pridonijeti boljoj informiranosti drugih službi, stručnjaka i javnosti o obavljanju tih poslova u svrhu njihova što intenzivnijeg i učinkovitijeg uključivanja u prevenciju socijalnog isključivanja zatvorenika.

Rad je nastao na bazi izravna iskustva autorica na osmišljavanju, uvođenju, koordinaciji izvršavanja i razvoju tih probacijskih poslova na području Republike Hrvatske.

Ključne riječi: probacija, socijalna reintegracija, zatvorenik, zatvorska kazna, uvjetni otpust

UVOD

Izvršavanje zatvorskih kazni počinitelje kaznenih djela stavlja u situaciju svojevrsne privremene socijalne izolacije i u rizik trajne socijalne isključenosti. Mnogi zatvorenici imaju iskustvo isključenosti i prije izvršavanja kazne zatvora, primjerice češće su odrastali izvan primarne obitelji, ili su u primarnoj obitelji bili izloženi siromaštvu i češće imaju člana obitelji koji je osuđen zbog kaznenog djela (Williams, Papadopoulou i Booth, 2012). Činjenje kaznenih djela nerijetko je povezano i s drugim

indikatorima socijalne isključenosti kao što je nezaposlenost, različiti oblici ovisnosti i narušeno mentalno i fizičko zdravlje (Bowles, 2012).

Ključni je element kazne zatvora oduzimanje slobode počinitelju kaznenog djela (Kanduč, 1996) pri čemu se zatvaranje smatra najtežim oblikom isključivanja iz društva (Simon, 1999). Stoga bi se ta kazna trebala izricati samo kao krajnja mjera počiniteljima teških kaznenih djela i povratnicima, i samo onda kada zbog težine počinjenog djela nije moguće primijeniti druge mjere i sankcije (Kovčo Vukadin, Rajić i Balenović, 2009; Pleić, 2010). Izvršavanje te kazne, osim pozitivnih, može polučiti i niz neželjenih učinaka, koji u bitnome mogu doprinijeti socijalnoj isključenosti nakon otpusta iz zatvora (Maloić, 2020). Zatvaranjem se počinitelji izoliraju od svojih obitelji, partnera, prijatelja i u velikoj mjeri od vanjskog svijeta općenito (United Nations Office on Drugs and Crime – UNDOC, 2018). Važno je prevenirati moguću prizonizaciju te nepopravljive štete koje bi mogle nastati tijekom kazne odnosno izolacije zatvorenika od društva. Pomaganje zatvorenicima da uspostave i održavaju konstruktivne kontakte sa svojim obiteljima, kao i s prijateljima i relevantnim institucijama i organizacijama izvan zatvora, važan je doprinos njihovoj eventualnoj socijalnoj reintegraciji nakon otpusta iz zatvora (UNDOC, 2018). Povratkom na slobodu većina se otpuštenih zatvorenika suočava s velikim izazovima prilagodbe, koji mogu uključivati stigmatizaciju i ostracizam te posljedično poteškoće u nalaženju posla ili smještaja i općenito u izgradnji (ili reizgradnji) osobnog i socijalnog kapitala (UNDOC, 2018). Socijalnu reintegraciju mogu značajno otežati pa i onemogućiti nepostojeći ili neadekvatan poslijepenalni prihvat i nedostatna podrška u zajednici, uz nemogućnost zaposlenja, neprimjerene uvjete stanovanja i narušene odnose s članovima obitelji (Kovčo Vukadin, Maloić i Rajić, 2012). Stoga je osiguravanje potrebnih oblika podrške i pomoći od ključnog značaja za prevenciju kriminalnog povrata.

Znanstvenim je istraživanjima dokazano da su zatvorenici, ako im se ne osiguraju potrebni rehabilitacijski programi i usluge tijekom i nakon kazne, izloženi velikom riziku ulaska u krug neuspjele socijalne reintegracije, ponovnoga počinjenja kaznenog djela, ponovne osude i ponovnoga društvenog odbacivanja (UNDOC, 2018). Pri tome izgledi za uspjeh penalnog tretmana sa svakim kriminalnim povratom postaju manji, a potrebe zaštite, kontrole i pomoći rastu (Žakman-Ban, 1992). Stoga bi rehabilitacija zatvorenika i njihova reintegracija u društvo svakako trebala biti među glavnim ciljevima svih kaznenopravnih sustava (Subramanian i Shames, 2013; UNDOC, 2018). Nadalje, veća je vjerojatnost pozitivnih ishoda kada se na dinamičke rizične čimbenike odnosno kriminogene potrebe (psihičke i socijalne potrebe zatvorenika povezane s činjenjem kaznenih djela) djeluje kontinuirano i holistički tijekom kazne i nakon nje (Travis, Solomon i Waul, 2001). Žakman-Ban (1992) ističe da penološki tretman mora imati jasnu globalnu koncepciju, ali i dovoljan broj diferenciranih programa rada koji bi se trebali primjenjivati selektivno. Nadalje, strategija socijalne reintegracije trebala bi uključivati različite razine državnog sektora, koordinirani rad službi (zatvorski sustav, probacijska služba, zdravstvo, socijalna skrb, obrazovanje, policija, sudstvo i tako dalje), uz mobilizaciju resursa zajednice i uključivanje nevladina sektora (Fletcher i sur., 2012; Miklósi i Juhász, 2019; Morgan i sur., 2012; UK Ministry of Justice, 2020; UNDOC, 2018).

Važnu ulogu u prevenciji socijalne isključenosti zatvorenika u svijetu povijesno imaju i probacijske službe. Probacijski poslovi povezani s kaznom zatvora prisutni su u Austriji, Njemačkoj, Nizozemskoj, Belgiji, Poljskoj, Španjolskoj, Danskoj, Norveškoj, Švedskoj, Engleskoj i Italiji, ali i u drugim državama. S obzirom na te poslove, odnosno načine i sadržaje obavljanja poslova koje obavljaju vezano

uz kaznu zatvora, postoje značajne razlike između europskih zemalja (Van Kalmthout i Durnescu, 2008). Načelno gledajući, a ovisno o zakonodavstvu pojedine države, obavljanje tih poslova može podrazumijevati osiguravanje informacija sudskim i drugim autoritetima pri donošenju različitih odluka, podršku zatvorenicima u fazi izvršavanja kazne zatvora te nadzor i pomoć otpuštenim zatvorenicima tijekom privremenog i uvjetnog otpusta (Kovčo Vukadin, Rajić i Balenović, 2009; Kovčo Vukadin, Rajić i Maloić, 2011).

Cilj je rada istaknuti ulogu probacijskih službi u prevenciji trajnog socijalnog isključivanja i kriminalnog povrata zatvorenika, a time i važnost osnivanja hrvatske probacijske službe i obavljanja poslova povezanih sa zatvorskom kaznom. U radu su prikazani načini obavljanja tih poslova u Republici Hrvatskoj, neki izazovi povezani s njihovim uvođenjem i izvršavanjem, uz smjernice za daljnje unapređenje obavljanja tih poslova. Posebno se naglašava značaj uključivanja drugih službi, stručnjaka i zajednice u obavljanje tih poslova i njihove dobre informiranosti o potrebama zatvorenika i radu probacijske službe.

ULOGA PROBACIJSKIH SLUŽBI U SMANJENJU SOCIJALNE ISKLJUČENOSTI I SOCIJALNOJ REINTEGRACIJI ZATVORENIKA

Probacijski su sustavi ponajprije nastali iz *potrebe humanizacije izvršenja kaznenopravnih sankcija s ciljem smanjenja rizika od recidivizma kroz rehabilitaciju i reintegraciju počinitelja kaznenog djela u društvo te povećane zaštite javnosti* (Kovčo Vukadin, Rajić i Maloić, 2011, str. 717). U većini europskih zemalja u 19. stoljeću probacijski su ideali bili usmjereni na podršku zatvorenicima i otpuštenim zatvorenicima i na povećanje njihovih šansi za uspješnu socijalnu reintegraciju. Određene promjene u radu pojedinih probacijskih službi donosi 20. stoljeće, u prvom redu u smislu veće usmjerenosti prema zaštiti žrtava i društva. Shapland i suradnici (2012) navode da se probacijski rad usmjeren na socijalnu reintegraciju počeo manje cijeniti u nekim jurisdikcijama u kojima je naglasak ponajprije stavljen na zaštitu društva, odnosno na socijalno isključivanje počinitelja, intenzivno praćenje i administrativni pristup. Ipak, ističu da su socijalni rad, briga i pomaganje u velikom broju jurisdikcija i nadalje ostali najvažnije zadaće probacijskih službi i njihovih partnerskih organizacija. U većini europskih zemalja ove službe danas imaju dvostruku zadaću – zaštitu društva i resocijalizaciju zatvorenika (Kalmthout i Durnescu, 2008). Naime, većina se službi rukovodi rezultatima istraživanja koji upozoravaju da se dugoročna zaštita društva najučinkovitije ostvaruje socijalnom reintegracijom zatvorenika, dok pristupi usmjereni samo na prisilu i kažnjavanje nisu pokazali značajniji učinak na smanjenje kriminalnog povrata (Butorac, Gracin i Stanić, 2017).

Probacijski rad usmjeren na rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju značajno podupiru i relevantni međunarodni dokumenti. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicima, tzv. Mandelina pravila (United Nations, 2016), Europska zatvorska pravila (Council of Europe, 2006) i Europska probacijska pravila (Council of Europe, 2010), svojim preporukama snažno podržavaju napore, sadržaje i aktivnosti usmjerene upravo na prevenciju trajnoga socijalnog isključivanja zatvorenika i na njihovu dugoročnu socijalnu reintegraciju. Primjerice, Pravilom 4. Mandelinih pravila jasno se ističe da se zaštita društva i smanjenje kriminalnog povrata mogu ostvariti jedino ako se izvršenje zatvorske kazne usmjeri prema učinkovitoj reintegraciji zatvorenika u društvo. U

okviru Europskih zatvorskih pravila se kao jedno od temeljnih načela ističe postupanje sa zatvorenicima na načine kojima će se doprinijeti njihovoj reintegraciji u društvenu zajednicu. Europskim se probacijskim pravilima navodi da se probacija odnosi na primjenu sankcija i mjera u zajednici, a uključuje različite aktivnosti i intervencije usmjerene na socijalno uključivanje počinitelja kaznenih djela i zaštitu zajednice. Dakle, neupitna je rehabilitacijska uloga probacijskih službi te usmjerenost na socijalnu reintegraciju zatvorenika.

Učinkovitost i koristi rehabilitacijskog pristupa u radu s počiniteljima kaznenih djela dokazane su sa stajališta dobrobiti počinitelja, mogućih budućih žrtava, kao i zaštite i dobrobiti društva u cjelini (Gisler, Pruin i Hostettler, 2018; Lipsey i Cullen, 2007; Raynor i Robinson, 2009; Shapland i sur., 2012). Zasad najviše empirijskih dokaza govori u prilog primjene Rizik-potreba-responzivnost modela u (engl. *Risk-Need-Responsitivity Model, RNR-model*), te stoga i većina probacijskih službi manje ili više ima integriran taj model u svoj rad (Shapland i sur., 2012). Model podrazumijeva rad na rizičnim čimbenicima koji dokazano doprinose činjenju kaznenih djela, a mogu se odnositi na poteškoće povezane sa zaposlenjem, obrazovanjem, stanovanjem, odnosima u obitelji, ovisnostima, antisocijalnim stavovima, uvjerenjima i vrijednostima i tako dalje (Looman i Abracen, 2013). U prvom redu usmjeren je na procjenu rizika koji počinitelj predstavlja za društvo i na smanjivanje tog rizika, djelovanjem na rizične čimbenike odnosno kriminogene potrebe. Nadalje, u okviru sve dominantnije paradigme prestanka i odvratanja od činjenja kaznenih djela (engl. *desistance paradigm*), potreba rada probacijske službe s počiniteljem naglašenije se sagledava u smislu odgovora na njegove osobne i socijalne probleme, koji predstavljaju zapreke u procesu prestanka činjenja kaznenih djela, uz jačanje njegove motivacije za promjenom (McNeill, 2006; Shapland i sur., 2012). U okviru te paradigme razvija se Model dobrih života (engl. *Good Lives Model of Offender Rehabilitation – GLM*), usmjeren na snage i potencijale počinitelja za socijalnu reintegraciju i korist društvu (Purvis, Ward i Willis, 2011). I ovaj je model sve utjecajniji u radu probacijskih službi, paralelno s povećanjem dokaza njegove učinkovitosti.

Jedna je od važnih zadaća probacijskih službi, koja proizlazi iz obaju modela, u proces socijalne reintegracije uključiti sve dionike u društvu koji mogu doprinijeti uspješnosti tog procesa. Naime, ovdje govorimo o počiniteljima teških kaznenih djela i povratnicima, s višim rizikom kriminalnog povrata, kod kojih su češće prisutne višestruke kriminogene potrebe. Posebno se ističe značaj suradnje zatvorskog sustava i probacijske službe, ali i drugih vladinih i nevladinih organizacija za socijalnu reintegraciju zatvorenika, uključujući sve organizacije koje pružaju različite oblike tretmana i podrške, obrazovanje, zaposlenje, zdravstvenu skrb, smještaj i druge oblike socijalne skrbi (UNDOC, 2006). Smanjenje recidivizma nije i ne može biti zadaća samo kaznenopravnog sustava, već je to i pitanje dostupnosti zdravstvenih usluga, rehabilitacije ovisnika, zapošljavanja i smještaja i tako dalje, te podrazumijeva uključenost svih koji mogu doprinijeti reintegraciji otpuštenih zatvorenika (Senior, 2008). U većini zemalja probacijski se rad stoga danas realizira u suradnji s drugim institucijama i organizacijama (Shapland i sur., 2012). Pri tome bolje rezultate postižu oni pružatelji intervencija i usluga koji se prema počiniteljima kaznenih djela ponašaju na prikladan i primjeren način, to jest koji imaju znanja o specifičnim poteškoćama s kojima se susreću zatvorenici i otpušteni zatvorenici (Morhgan i sur., 2012). Informiranje stručnjaka izvan probacijske službe i javnosti o kriminogenim potrebama zatvorenika i značaju obavljanja probacijskih poslova, u čije se obavljanje

mogu uključiti kao suradnici, od velike je važnosti za prevenciju socijalnog isključivanja zatvorenika. To je naročito nužno u Hrvatskoj s obzirom na to da je rad te službe još uvijek svojevrsna novina.

HRVATSKA PROBACIJSKA SLUŽBA

Potreba uspostave hrvatske probacijske službe prepoznata je u okviru aktivnosti pristupanja Hrvatske Europskoj uniji i ta je ideja potom i realizirana u sklopu reforme kazneno-pravosudnog sustava. Razvoj službe i zakonskog okvira već je prikazan u više radova (Kovčo Vukadin, Rajić i Maloić, 2011; Kovčo Vukadin, Rajić, Balenović, 2009; Kovčo Vukadin i Špero, 2015; Maloić i Brkić, 2019; Maloić i Ricijaš, 2014).

Probacijska služba aktualno funkcionira u okviru Uprave za zatvorski sustav i probaciju, nakon što su 2017. godine ta dva sustava spojena u istu ustrojstvenu jedinicu. Uprava je pozicionirana u Ministarstvu pravosuđa i uprave od 2020. godine, kada su dva ranije postojeća ministarstva pravosuđa i uprave spojena u jedno. Probacijski službenici rade u 14 probacijskih ureda, od kojih su dva posljednja ureda otvorena 2018. godine u Gospiću i Vukovaru.

Probacijski se poslovi izvršavaju temeljem Zakona o probaciji (NN 99/18) i Pravilnika o načinu obavljanja probacijskih poslova (NN 68/19, NN 81/21). Zakonom o probaciji, člankom 2., koji je na snazi, propisano je da se probacijski poslovi obavljaju *radi zaštite društvene zajednice od počinitelja kaznenog djela, njegove resocijalizacije i reintegracije u zajednicu utjecanjem na rizične čimbenike koji su povezani s činjenjem kaznenih djela*. Dakle, hrvatska je probacijska služba rehabilitacijski usmjerena služba koja obavlja cijeli niz probacijskih mjera i sankcija, koje podrazumijevaju tretmanski pristup počiniteljima kaznenih djela. Također, obavlja i druge probacijske poslove kojima doprinosi rehabilitaciji i socijalnoj reintegraciji počinitelja. U svojem se radu oslanja na modele dokazane učinkovitosti, u prvom redu na ranije spomenuti Rizik-potreba-responzivnost model, a djelomice i na Model dobrih života. Prilikom obavljanja poslova teži se ravnoteži nadzora i rehabilitacijskih intervencija, odnosno ravnoteži potrebe zaštite društva i potrebe reintegracije zatvorenika u društvo. Posebna se pozornost pridaje razvoju posebnih tretmanskih programa, dok se istovremeno ulažu naponi u razvoj sustava elektroničkog nadzora (Maloić, 2021). U svojem radu probacijska služba u većoj ili manjoj mjeri surađuje sa svim relevantnim institucijama i organizacijama, uključujući i vladin i nevladin sektor (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2021a).

Probacijske poslove obavljaju probacijski službenici u prostorima probacijskih ureda, ali i izvan ureda, to jest na terenu – u domu počinitelja kaznenih djela, pravnim osobama s kojima se obavlja rad za opće dobro i općenito u zajednici. Važećim je Zakonom o probaciji 2018. godine prvi put propisano da se probacijski poslovi obavljaju i u zatvorima odnosno kaznionicama. Obavljanje probacijskih poslova temeljem čl. 3. važećeg Zakona o probaciji mogu inicirati državno odvjetništvo, sud, sudac izvršenja i kaznionica odnosno zatvor. Odnose se na izradu izvješća kod donošenja različitih odluka vezano uz počinitelje kaznenih djela, izvršavanje sankcija odnosno mjera u zajednici pa sve do poslova povezanih s kaznom zatvora, koji će biti prikazani i analizirani u nastavku rada. S obavljanjem tih poslova služba je započela 2013. godine, kada su na snagu stupili Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12) i Zakon o probaciji (NN 143/12). Od te godine moguće je pratiti i porast ukupnog broja predmeta koje je zaprimala probacijska služba – prikazano u Tablici 1. Ovdje je potrebno na-

pomenuti da su podatci u Tablici 1., kao i u svim sljedećim tablicama, prikazani prema godišnjim izvješćima koja je Ministarstvo pravosuđa o radu probacijske službe jednom godišnje dostavljalo Vladi Republike Hrvatske, a koja zatim o radu službe izvješćuje Hrvatski sabor (Ministarstvo pravosuđa, 2014, 2015a, 2016, 2017, 2018, 2020a, 2020b; Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2021a). Podatci u Tablicama 2. i 4. koji se odnose na broj zatvorenika prikazani su temeljem godišnjih izvješća koja je Ministarstvo pravosuđa dostavljalo Vladi RH jednom godišnje o radu kaznionica i zatvora (Ministarstvo pravosuđa, 2015b; Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2021b).

Tablica 1. Ukupan broj zaprimljenih predmeta probacijske službe

GODINA	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj svih zaprimljenih predmeta	3304	3618	3911	4147	4122	4211	3825	3497

Podatci iz Tablice 1. ukazuju na kontinuiran rast ukupnog broja predmeta do 2018. godine, pri čemu bi se nešto manji broj predmeta 2019. i 2020. godine moglo povezati s postupnim smanjivanjem zatvorske populacije, a donekle i s pandemijom COVID-19. Naime, jedan je od važnih učinaka osnivanja hrvatske probacijske službe značajno smanjenje zatvorske populacije u Hrvatskoj, čime se kod velikog broja počinitelja kaznenih djela preveniraju mogući negativni učinci zatvaranja, uz smanjenje rizika od socijalne isključenosti. Specifično za 2020. godinu, pandemija COVID-19 je zbog nužnih epidemioloških mjera imala niz ograničavajućih učinaka na funkcioniranje društva u cjelini, kaznenopravnog sustava pa tako i probacijske službe.

PROBACIJSKI POSLOVI POVEZANI S KAZNOM ZATVORA

Obavljanje probacijskih poslova povezanih s kaznom zatvora ponajprije je usmjereno na prevenciju prizonizacije i socijalnu reintegraciju zatvorenika, pri čemu se njihovim obavljanjem pridonosi: (1) prevenciji mogućih negativnih učinaka kazne, (2) većoj motivaciji i spremnosti zatvorenika za prihvaćanje rehabilitacijskih sadržaja, (3) osiguravanju podrške zatvorenicima tijekom privremenog boravka u zajednici i uvjetnog otpusta, (4) zaštiti društva kontrolom ponašanja zatvorenika kojima je boravak izvan zatvora odobren samo privremeno ili uvjetno (Council of Europe, 2010; Kokić-Puce, Brkić, Maloić, 2020; Maloić, Rajić i Mažar, 2015; Shapland i sur., 2012; Van Kalmthout i Durnescu, 2008).

Zadaće hrvatske probacijske službe u okviru obavljanja tih poslova možemo podijeliti u dvije skupine (Maloić, Mažar i Šimpraga, 2014):

1. rad sa zatvorenicima/osuđennicima u zajednici tijekom pogodnosti izlaska, prekida izvršavanja kazne zatvora i uvjetnog otpusta
2. pravodobna dostava relevantnih i provjerenih informacija sudcima izvršenja i kaznionicama odnosno zatvorima kod donošenja različitih odluka.

Radi lakšeg razumijevanja, ovdje je potrebno napomenuti da tijekom pogodnosti izlaska govorimo o zatvorenicima jer se vrijeme, provedeno na slobodi uračunava u trajanje kazne, dok se kod prekida kazne radi o osuđennicima jer za vrijeme boravka na slobodi, kazna ne teče. Kod uvjetnog

otpusta također govorimo o osuđenima, s obzirom da se osoba tijekom uvjetnog otpusta ne nalazi u zatvoru odnosno kaznionici.

Inicijalno osmišljavanje, propisivanje i početak provođenja tih poslova u okviru hrvatskog kazne-nopravnog sustava donijelo je niz izazova. Za razliku od izvršavanja rada za opće dobro i uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom, kod kojih se služba mogla osloniti na ranije desetogodišnje iskustvo izvršavanja tih poslova posebnih povjerenika (Maloić i Rajić, 2012; Maloić i Šimpraga, 2007), kod ovih poslova ranijih iskustava nije bilo, osim provedenog jednog probnog projekta povezanog s uvjetnim otpustom (Šimpraga i Vukota, 2010). Uz promišljanje samih poslova, bilo je nužno i promišljanje načina suradnje službe sa sudcima izvršenja, zatvorskim sustavom, sustavom socijalne skrbi i policijom, kao i nevladinim sektorom (Kovčo Vukadin, Maloić i Rajić, 2012; Maloić i Brkić, 2019; Maloić i Rajić, 2012; Maloić, Rajić i Mažar, 2015). Naime, upitno je bilo hoće li i u kojoj mjeri sudovi i zatvorski sustav uopće prepoznati potencijale novoosnovane službe, te hoće li obavljanje probacijskih poslova doživjeti korisnim u odnosu na do tada ustaljenu praksu bez angažmana probacijske službe. Istovremeno, hrvatsko društvo se tek upoznavalo s činjenicom da je počela raditi nova služba, a o probacijskim poslovima se općenito znalo vrlo malo ili ništa.

Danas se velik broj predmeta službe odnosi na dostavu izvješća sudskim vijećima za uvjetne otpuste i sudcima izvršenja kod odobravanja prekida kazne i uvjetnog otpusta, dok je izvršavanje uvjetnog otpusta jedan od najvažnijih poslova. Od ukupno zaprimljenih 3497 predmeta 2020. godine, čak 58% predmeta se odnosilo na predmete povezane s kaznom zatvora, pri čemu se najveći postotak odnosio na dostavu izvješća sudcima izvršenja u okviru odlučivanja o prekidu kazne i uvjetnom otpustu (39,18% – 1370 predmeta), zatim na izvršavanje uvjetnog otpusta (12,18% – 426 predmeta), izvješća za kaznionicu ili zatvor (4,75% – 166 predmeta), nadzor prekida kazne (1,80% – 63 predmeta), dok se najmanji postotak odnosio na nadzor pogodnosti izlaska (0,26% – 9 predmeta) (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2021a). Unatoč velikome ukupnom postotku tih predmeta, vezano uz poslove koje danas obavlja hrvatska probacijska služba i nadalje se najmanje zna o poslovima povezanim s kaznom zatvora.

Izvršavanje uvjetnog otpusta

Zbog mogućih negativnih učinaka dugih zatvorskih kazni, izvršavanje uvjetnog otpusta u zajednici smatra se jednim od najvažnijih probacijskih poslova. Takav otpust podrazumijeva otpuštanje zatvorenika s izvršavanja kazne prije nego što je kazna izvršena do kraja, uz uvjet dobra ponašanja na slobodi do isteka vremena na koje je kazna izrečena. Uvjetni otpust nije bezuvjetan, ostatak kazne ostaje, a zatvorenik se otpušta na slobodu uz jedan ili više uvjeta. Što ranijim uključivanjem u život i rad u zajednici nastoji se prevenirati trajnija socijalna isključenost zatvorenika.

Zakonski okvir za odobravanje uvjetnog otpusta opisan je u čl. 59. Kaznenog zakona (NN 125/11, 84/21), koji kaže da se može otpustiti onaj zatvorenik koji je izdržao najmanje jednu polovicu kazne na koju je osuđen, ali ne manje od tri mjeseca, ako se osnovano očekuje da neće počinuti novo kazneno djelo te ako pristaje na uvjetni otpust. Za odlučivanje o uvjetnom otpustu nadležan je županijski sud na čijem se području nalazi kaznionica odnosno zatvor. Odluku donosi vijeće sastavljeno od tri sudca nadležnog suda, pri čemu je predsjednik vijeća sudac izvršenja. Sudac izvršenja

može zatvorenika uvjetno otpustiti i kao sudac pojedinac, na njegov prijedlog, ako je preostali dio neizdržane kazne do tri mjeseca.

Tijekom trajanja uvjetnog otpusta osuđeniku može biti određen zaštitni nadzor ili mu mogu biti izrečene posebne obveze. Svrha je zaštitnog nadzora, odnosno posebnih obveza, motivirati osuđenika na poduzimanje aktivnosti kojima će se smanjiti vjerojatnost kriminalnog povrata i povećati vjerojatnost uspješne reintegracije u društvo, te mu osigurati potrebno usmjeravanje i podršku u tom procesu. Uz posebnu obvezu javljanja u probacijski ured, najčešće se izriču posebne obveze javljanja u policijsku postaju i sudcu izvršenja, posebne obveze psihijatrijskog liječenja i liječenja od ovisnosti, a prema potrebi i druge obveze. Radom s osuđenikom probacijski službenik izrađuje pojedinačni program postupanja, koji zatim ured dostavlja nadležnom sudcu izvršenja. Prema potrebi službenik usmjerava i potiče osuđenika na pronalazak zaposlenja, uspostavljanje i/ili održavanje dobrih obiteljskih odnosa, ponašanje u skladu sa zakonskim normama da bi integracija osuđenika u zajednicu prošla bez većih poteškoća. Osim što radi sa samim osuđenikom, službenik surađuje i s policijskim postajama/upravama, sudcima izvršenja, centrima za socijalnu skrb, terapijskim zajednicama, liječnicima, nevladinim organizacijama i tako dalje, da bi svi zajedno doprinijeli učinkovitoj socijalnoj reintegraciji. Tijekom eventualnih kriznih razdoblja češćim kontaktima službenik dodatno potiče osuđenika na primjereno ponašanje i odmak od činjenja kaznenih djela. Ako tijekom trajanja uvjetnog otpusta osuđenik ustrajno ne ispunjavanja obveze koje su mu izrečene, službenik o navedenom obavještava suca izvršenja, koji može opozvati uvjetni otpust, kada se nastavlja izvršavanje preostalog dijela kazne zatvora i tako štiti društvo.

Uvidom u godišnja izvješća o radu probacijske službe možemo vidjeti da se broj predmeta koje zaprima služba kontinuirano smanjuje – prikazano Tablicom 2.

Tablica 2. Broj zaprimljenih predmeta uvjetnog otpusta uz prikaz broja zatvorenika

GODINA	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj zatvorenika na dan 31. 12.	4352	3763	3306	3079	3190	3217	3533	3531
Broj zaprimljenih predmeta uvjetnog otpusta	1604	1089	891	806	664	610	511	426

Smanjivanje broja tih predmeta razumljivo je s obzirom na dvije ključne promjene koje su se dogodile od početka izvršavanja uvjetnog otpusta (Kokić-Puce, Brkić i Maloić, 2020):

- prvobitno je probacijska služba u skladu s tadašnjim zakonskim propisima radila sa svim uvjetno otpuštenim zatvorenicima, dok sada radi samo s otpuštenim zatvorenicima kod kojih sud odnosno sudac izvršenja uključivanje službe ocijene potrebnim
- početak rada probacijske službe i povećanje broja kaznenopravnih sankcija i mjera koje se izvršavaju u zajednici doveli su do značajna smanjivanja zatvorske populacije pa je time i logičan pad broja zatvorenika kojima se odobrava uvjetni otpust.

Međutim, iz Tablice 2. vidljiv je i ponovni značajniji porast zatvorske populacije od 2019. godine, što bi s vremenom potencijalno moglo dovesti i do porasta broja uvjetnih otpusta pa tako i broja ovih predmeta u probaciji. No, istovremeno je potrebno uzeti u obzir i da se počiniteljima lakših

kaznenih djela sada najčešće izriču probacijske sankcije i mjere, što je dovelo do promjena u zatvoreničkoj populaciji. U zatvorskom sustavu su sada poglavito počinitelji teških kaznenih djela i povratnici, pa je time i vjerojatnost uvjetnog otpusta manja. Veći broj uvjetnih otpusta eventualno bi bilo moguće ostvariti uz elektronički nadzor kada bude uveden.

Iz Zakona o probaciji i Pravilnika o obavljanju probacijskih poslova koji su na snazi proizlaze tri osnovna specifična modaliteta izvršavanja uvjetnog otpusta – vidljivi iz Tablice 3., koji su dodatno razrađeni Priručnikom s uputama za probacijske poslove tijekom i nakon izvršavanja kazne zatvora i uvjetnog otpusta (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2021c).

Tablica 3. Osnovni modaliteti obavljanja probacijskih poslova kod izvršavanja uvjetnog otpusta

OSNOVNI MODALITETI OBAVLJANJA PROBACIJSKIH POSLOVA KOD IZVRŠAVANJA UVJETNOG OTPUSTA		
Posebna obveza javljanja u probacijski ured – čl. 62. st 2. t. 11. KZ-a	Posebne obveze psihijatrijskog liječenja, liječenja od ovisnosti i druge obveze – čl. 62. st. 2. t. 1., 2., 3., 4. i 5. KZ-a	Zaštitni nadzor – čl. 64. KZ-a

Modaliteti se razlikuju prema intenzitetu i sadržaju rada s uvjetno otpuštenim zatvorenikom. Modalitet prema kojem će služba dominantno raditi određuje vijeće odnosno sudac izvršenja prilikom odobravanja uvjetnog otpusta.

Izvršavanje posebne obveze javljanja u probacijski ured u pravilu podrazumijeva najmanji intenzitet i opseg intervencija službe. Taj je modalitet namijenjen osuđenima kod kojih se očekuje relativno dobra socijalna podrška i ne očekuju se veći problemi u socijalnoj reintegraciji, no izvjesnima se ipak smatraju poteškoće u procesu adaptacije na život na slobodi. Izrađuje se pojedinačni program postupanja, ovisno o postojećim ili očekivanim poteškoćama koje ima, ili ih izvjesnima smatra sam osuđenik. Tijekom uvjetnog otpusta radi se na aktualnim poteškoćama koje osuđenik navodi, što zatim određuje i dinamiku susreta – obvezan zakonski minimum jednom u tri mjeseca, prema potrebi češće. Osuđenika se potiče i usmjerava prema suradnji s drugim institucijama, ovisno o njegovim trenutnim potrebama odnosno obvezama.

Drugi je modalitet predviđen za osuđenike kod kojih je prepoznat dominantan kriminogeni čimbenik, koji bi mogao imati značajan učinak na kriminalni povrat, dok se drugih većih poteškoća u socijalnoj reintegraciji ne očekuje. Izvršavanje posebne obveze odvikavanja ovisnosti o alkoholu, drogama i/ili drugim vrstama ovisnosti te psihijatrijskog liječenja, provodi se na način da se osuđenika upućuje u instituciju koja će provesti posebnu obvezu (zavodi za javno zdravstvo, psihijatrijske bolnice, psihijatri i sl.). Prema čl. 62. KZ-a (125/11, 84/21) te se posebne obveze provode „uz stručnu pomoć nadležnog tijela za probaciju“, te je osuđenik obvezatan redovito se javljati u probacijski ured i dostavljati dokumentaciju o tijeku liječenja. Probacijski službenik je u osobnom kontaktu s osuđenikom najmanje jednom mjesečno, a osim što razgovorom usmjerava osuđenika na ustrajnost u terapiji/liječenju, radi se i na aktualnim potrebama koje navodi sam osuđenik. Službenik prema potrebi kontaktira s liječnicima ili osobljem ustanove u kojoj se izvršava posebna obveza da bi sam proces liječenja bio uspješniji i da bi se osuđenik lakše integrirao u zajednicu.

Modalitet izvršavanja uvjetnog otpusta sa zaštitnim nadzorom je primarno namijenjen povratnicima i zatvorenicima kod kojih su tijekom kazne postignuti bitni pomaci u resocijalizaciji, no i nadalje se u procesu socijalne reintegracije očekuju složenije potrebe i veći izazovi. Prema čl. 64. KZ-a (NN 125/11, 126/19) zaštitni nadzor se određuje osuđeniku „kada sud ocijeni da mu je potrebna pomoć, vođenje i nadzor kako ubuduće ne bi činio kaznena djela i tako se lakše uključio u društvo“. Iz samog je članka Zakona vidljivo da se s osuđenikom, uz poticanje i usmjeravanje, radi na socijalnoj reintegraciji što i je cilj uvjetnog otpusta, kao i samog rada probacijske službe. Probacijski službenik radeći s osuđenikom kojemu je izrečen zaštitni nadzor izrađuje cjelokupnu procjenu kriminogenih potreba i rizika, izrađuje sveobuhvatni program rada, uključuje u rad s osuđenikom sve postojeće institucije i organizacije koje mogu pomoći u resocijalizaciji i reintegraciji. Kontakti osuđenika i službenika realiziraju se ovisno o tijeku izvršavanja ciljeva programa i poteškoćama osuđenika. Pri tome je zakonski minimum za kontakte službenika s osuđenikom prvih šest mjeseci najmanje svakih 14 dana, zatim najmanje jednom mjesečno do isteka 12 mjeseci, a nakon toga najmanje jednom u tri mjeseca do isteka uvjetnog otpusta. Naime, potrebno je imati u vidu da uvjetni otpust može trajati godinama, kada je najčešće intenzivniji rad potreban u ranijoj fazi privikavanja na život na slobodi. Osim što osobni kontakti uključuju dolazak osuđenika u ured, isti se mogu realizirati i odlaskom probacijskog službenika na adresu stanovanja osuđenika. Ovisno o situaciji, kontaktiraju se i članovi obitelji, ili druge osobe s kojima osuđenik živi.

Aktualno se probacijska služba vezano uz izvršavanje uvjetnog otpusta susreće s nekoliko izazova. Prvi i moguće najvažniji jest tendencija sudova za određivanjem samo modaliteta najmanjeg intenziteta rada službe odnosno posebne obveze javljanja u probacijski ured, pri čemu se zaštitni nadzor osim sporadično ne određuje. Ovakva je praksa svojevrsan nastavak ranije ustaljene prakse do uvođenja različitih modaliteta kada je probacijska služba istim intenzitetom i obimom izvršavala sve uvjetne otpuste. Kao što su već naveli Kokić-Puce, Brkić i Maloić (2020), razloge za takvu praksu sudova tek bi trebalo istražiti, a od koristi bi potencijalno mogle biti ciljne edukacije o novim modalitetima namijenjene sudcima izvršenja. Drugi je izazov povezan s nastojanjima da se ostvare dokazane koristi uspostavljanja kontakata probacijske službe i zatvorenika još tijekom izvršavanja kazne zatvora, odnosno uključivanja probacijske službe u pripremu uvjetnog otpusta. Pozitivnim se može istaknuti da je još 2017. godine u suradnji Središnjih ureda probacijskog i zatvorskog sustava osmišljen pokusni projekt „Priprema zatvorenika za uvjetni otpust u suradnji zatvorskog sustava i probacijske službe“, a koji se počeo provoditi 2018. godine (opširnije u Maloić i Brkić, 2019). Najprije se provodio u Zatvoru u Zagrebu i u Probacijskom uredu Zagreb I, dok su nakon pozitivnih iskustava u pokusni projekt krajem 2019. godine uključeni i Kaznionica u Lepoglavi, Zatvor u Varaždinu, Zatvor u Bjelovaru te Probacijski uredi u Varaždinu i Bjelovaru. Međutim, zbog epidemije COVID-19, od 2020. godine nije bilo moguće provoditi aktivnosti u punom obimu, te planirano provođenje tek predstoji. Treći se izazov odnosi na potrebu razvoja posebnih probacijskih programa namijenjenih specifičnim kategorijama uvjetno otpuštenih zatvorenika, kojima bi se u zajednici nastavile aktivnosti započete posebnim programima u zatvorskom sustavu (engl. *follow up programs*), što je aktualno u fazi promišljanja i pripreme.

Izvješća za sudsko vijeće za uvjetni otpust, sudca izvršenja i kaznionicu odnosno zatvor

Jedan je od važnih poslova hrvatske probacijske službe i izrada izvješća za sudska vijeća za uvjetni otpust, sudca izvršenja i kaznionicu odnosno zatvor. Svrha je izrade izvješća izvijestiti nadležno tijelo o zatraženim relevantnim okolnostima u zajednici vezano uz pojedinog zatvorenika da bi brže i lakše, uz sve ostale informacije o tijeku samog izvršavanja kazne zatvora, donijelo potrebnu odluku. Kod odobravanja prekida kazne i uvjetnog otpusta vijeća odnosno sudca izvršenja o ponašanju zatvorenika i tijeku izvršavanja kazne informira zatvorski sustav, dok probacijska služba u prvom redu izvještava o okolnostima u zajednici.

Prema čl. 164. (prekid) i čl. 168. (uvjetni otpust) Zakona o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21) sudsko vijeće za uvjetni otpust odnosno sudci izvršenja prije donošenja odluke o prekidu kazne zatvora ili odobravanju uvjetnog otpusta mogu zatražiti izvješće od probacijskog ureda. Probacijski službenici potom provjeravaju relevantne okolnosti u zajednici, kao što su primjerice adresa na kojoj bi zatvorenik boravio tijekom trajanja prekida ili uvjetnog otpusta (neki put zatvorenici navedu adrese na kojima su ukućanima nepoznati, adrese na kojima nema stambenih objekata i tako dalje), okolnosti zbog kojih zatvorenik navodi da bi mu trebao biti odobren prekid, spremnost ukućana da prihvate zatvorenika i osiguraju mu financijsku pomoć, eventualnu mogućnost zaposlenja kod uvjetnog otpusta i slično, te sudcu izvršenja dostavljaju izvješće o utvrđenom. Tijekom svojeg rada službenici dolaze i do saznanja o bojaznima članova obitelji ili žrtava u odnosu na dolazak zatvorenika, kada se o takvim saznanjima uvijek obavještava nadležno tijelo koje je zatražilo izvješće.

Osim ovih izvješća, temeljem čl. 138. Zakona o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21), izvješće od probacijske službe može zatražiti i kaznionica odnosno zatvor vezano uz odobravanje pogodnosti izlaska zatvorenika iz kaznionice odnosno zatvora. Službenici odjela tretmana zatvorskog sustava raspolažu informacijama o ponašanju zatvorenika tijekom izvršavanja kazne, ali su im potrebne informacije koje se odnose na mogućnost njegova prihvata u zajednici tijekom korištenja pogodnosti.

U Tablicama 4. i 5. prikazano je kretanje broja predmeta zahtjeva za ovim izvješćima koje je probacijska služba zaprimila u razdoblju od 2013. do 2020. godine.

Tablica 4. Broj zaprimljenih predmeta traženja izvješća sudskog vijeća odnosno sudca izvršenja uz prikaz broja zatvorenika

Godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj zatvorenika na dan 31. 12.	4352	3763	3306	3079	3190	3217	3533	3531
Broj zaprimljenih predmeta	232	635	937	1157	1230	1495	1412	1370

Iz Tablice 4. vidljivo je da je broj predmeta takvih izvješća rastao iz godine u godinu, što pokazuje da su sudskim vijećima i sudcima izvršenja prilikom donošenja odluke o odobravanju prekida kazne zatvora ili uvjetnog otpusta koristile informacije koje bi im dostavila probacijska služba. Pad broja tih predmeta 2019. i 2020. godine također je moguće povezati sa smanjivanjem zatvorske populacije ranijih godina, dok tek predstoji vidjeti hoće li značajnije povećanje broja zatvorenika od 2019. godine i pad broja tih izvješća od iste godine postati trend kojemu će biti potrebno posvetiti posebnu pozornost.

Tablica 5. Broj zaprimljenih predmeta traženja izvješća od kaznionica odnosno zatvora

Godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj zaprimljenih predmeta	49	73	191	159	137	186	104	166

Jedan je od izazova za probacijsku službu još uvijek relativno mali broj zahtjeva za izvješćem kaznionica odnosno zatvora. Ustrojavanjem zatvorskog i probacijskog sustava u istoj organizacijskoj jedinici i temeljem zajedničkih sastanaka i edukacija službenika obaju sustava, očekivao se i napredak vezan uz povećanje broja traženja tih izvješća. No, napredak je objektivno bilo nemoguće ostvariti, nakon što je u svrhu zaštite i smanjenja epidemije koronavirusa Ministarstvo pravosuđa sredinom ožujka 2020. godine bilo primorano donijeti odluku da se zatvorenici neće odobravati pogodnosti izlazaka i ta je odluka bila na snazi sve do kraja 2020. godine. Broj 166 naveden u tablici 5. za 2020. godinu stoga se odnosi samo na razdoblje do polovice ožujka 2020. godine jer se kasnije pogodnosti nisu mogle odobriti.

Nadzor pogodnosti izlaska

U Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21), člankom 137. pogodnosti se opisuju kao „skup poticajnih mjera usmjerenih na smanjivanje negativnih učinaka zatvaranja i poticanje u ostvarivanju programa izvršavanja radi ostvarivanja svrhe izvršavanja kazne zatvora“. Probacijska služba, ako tako odluči upravitelj kaznionice odnosno zatvora, nadzire izlaske zatvorenika u mjesto prebivališta ili boravišta dulje od 72 sata i korištenje godišnjeg odmora izvan kaznionice odnosno zatvora (NN 14/21, čl. 140.). Svrha je pogodnosti izlazaka motivirati zatvorenika na aktivan angažman tijekom kazne i čuvati povezanost s članovima obitelji i zajednicom, pri čemu probacijska služba ima dvije glavne zadaće: usmjeriti zatvorenika prema korektnom ponašanju tijekom pogodnosti izlaska radi zaštite društva i pomoći mu u prevladavanju eventualnih poteškoća tijekom privremenog boravka na slobodi.

Kada upravitelj kaznionice odnosno zatvora odredi zatvoreniku javljanje u probacijski ured tijekom trajanja pogodnosti, zatvorenik se obvezan javiti u ured najmanje jednom tijekom boravka na slobodi, ali i češće kada upravitelj na prijedlog tretmanske službe tako odredi. Kod pogodnosti izlaska u trajanju duljem od dva tjedna (primjerice, godišnji odmor kod kuće), probacijski službenici realiziraju i nenajavljene odlaske u dom zatvorenika da bi stekli uvid u ponašanje zatvorenika u njegovu obiteljskom/primarnom okruženju, uz razgovor s ukućanima o njegovu ponašanju, odnosima i eventualnim poteškoćama u obitelji.

Kaznionica odnosno zatvor može zatvorenika tijekom korištenja pogodnostima izlaska uputiti u probacijski ured i u okviru pripreme za uvjetni otpust. U tom kontekstu službenik informira zatvorenika o modalitetima uvjetnog otpusta, pojašnjava ulogu službe i probacijskih službenika, te informira zatvorenika o njegovim mogućim obvezama i koristima. Na taj se način prvi kontakt zatvorenika i službe ostvaruje još tijekom trajanja kazne, pri čemu zatvorenik već raspolaže relevantnim informacijama kada daje svoj pristanak na uvjetni otpust uz uključenost probacijske službe.

Tablica 6. Broj zaprimljenih predmeta nadzora pogodnosti izlaska

Godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj zaprimljenih predmeta	89	157	93	58	65	53	38	9

Iz Tablice 6. vidljivo je da je broj nadzora pogodnosti izlaska iz zatvora odnosno kaznionice najveći porast imao 2014. godine, kada se gotovo udvostručio u odnosu na godinu ranije, da bi sljedećih nekoliko godina bio u određenoj konstanti. Najmanje je zaprimljenih predmeta nadzora pogodnosti izlaska 2020. godine, budući se taj broj odnosi samo na razdoblje do polovice ožujka 2020. godine, to jest do odluke Ministarstva pravosuđa o prestanku odobravanja pogodnosti izlaska zbog epidemije COVID-19.

Javljanje u probacijski ured tijekom prekida kazne zatvora

Prekid izvršavanja kazne podrazumijeva privremeno otpuštanje zatvorenika iz kaznionice odnosno zatvora, za koje vrijeme kazna zatvora ne teče, te stoga i u ovom kontekstu govorimo o osuđeniku. Prekid kazne može se odobriti u specifičnim okolnostima, propisanimi čl. 163. Zakona o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21) – primjerice, kod potrebe liječenja izvan zatvorskog sustava, smrtnog slučaja ili teške bolesti člana obitelji, radi obavljanja ili dovršetka neodgodivih radova i tako dalje. Svrha je odobravanja prekida sprečavanje nastanka trajnijih šteta tijekom kazne, a koje bi mogle imati značajan negativan učinak na zatvorenika i njegovu obitelj, kao i na učinkovitost kasnije socijalne reintegracije. O odobravanju i opozivu prekida odlučuje sudac izvršenja, nadležan prema mjestu izvršavanja kazne zatvora.

Probacijski ured sudjeluje u izvršavanju prekida kada sudac izvršenja rješenjem zatvoreniku naloži javljanje u probacijski ured. U skladu s važećim Pravilnikom o načinu obavljanja probacijskih poslova osuđenik se tijekom služenja kazne prekida i obvezan je javljati se osobnim dolaskom u ured jednom tjedno, ili dinamikom koju odredi sudac izvršenja. U okviru redovitih kontakata s osuđenikom, probacijski službenik provjerava tijek provođenja aktivnosti zbog kojih je osuđeniku omogućen prekid. Provjera se realizira razgovorom s osuđenikom, putem dokumentacije koju osuđenik dostavlja u ured, a po potrebi i odlaskom na teren. Tijekom prekida službenik može po potrebi osuđenika usmjeriti prema institucijama i organizacijama koje mu mogu pružiti potrebnu pomoć. U slučaju prestanka razloga zbog kojih je prekid kazne zatvora odobren ili zlouporabe istog, probacijski ured o navedenom obavještava suca izvršenja, koji može naložiti povratak u zatvor odnosno kaznionicu. Na taj se način štiti društvo od eventualnog neprihvatljiva ponašanja osuđenika.

Tablica 7. Broj zaprimljenih predmeta javljanja u probacijski ured tijekom prekida

Godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj zaprimljenih predmeta	31	23	15	39	25	35	24	63

U Tablici 7. prikazan je broj zaprimljenih predmeta javljanja osuđenika u probacijski ured tijekom prekida izvršavanja kazne zatvora. Povećanje broja predmeta koji se bilježi 2020. godine moguće je pojasniti epidemijom COVID-19. Naime, slijedom preporuka Hrvatskog zavoda za javno zdravlje i Nacionalnog stožera civilne zaštite, a u svrhu zaštite zdravlja zaposlenika i zatvorenika, na prijedlog upravitelja zatvora odnosno kaznionica, sudci su odobrili nešto veći broj prekida poglavito starijim zatvorenicima i onima s kroničnim bolestima.

Sigurnosna mjera zaštitnog nadzora nakon punog isteka kazne zatvora

Kaznenim zakonom koji je na snagu stupio 1. siječnja 2013. godine (NN, 125/11– 84/21) u Hrvatskoj je uvedena mogućnost preventivnog nadzora otpuštenog počinitelja kaznenog djela nakon punog izvršenja kazne zatvora. Do sada je hrvatska probacijska služba zaprimila svega tri presude hrvatskih sudova kojima je određena ta mjera, pri čemu do sada nije izvršena nijedna hrvatska presuda u kojoj bi bila izrečena takva mjera, već je izvršena samo jedna presuda austrijskog suda (Maloić, 2021). Navedeno je moguće posljedica ranijih dilema povezanih s primjenom te mjere (opširnije u Maloić, 2021), pri čemu su se te dileme pokušale nadvladati posljednjom izmjenom važećeg Kaznenog zakona (NN, 84/21).

Ova je mjera namijenjena visokorizičnim počiniteljima kod kojih je prilikom izricanja kazne za očekivati da će i nakon otpusta zadržati visoku razinu rizičnosti, kod kojih je očekivati nisku motivaciju za promjenom te više rizičnih čimbenika odnosno kriminogenih potreba na koje će biti potrebno odgovoriti, uz intenzivniji nadzor nakon otpusta. S obzirom na obilježja tih počinitelja, njihov nadzor i socijalna reintegracija ne mogu biti samo zadaće probacijske službe, ni isključivo njezina odgovornost. Za učinkovito izvršavanje te mjere nužna je uključenost i odgovornost i drugih sustava (policije, socijalne skrbi, zdravstva itd.) i društva u cjelini. Navedeno je potrebno kontinuirano naglašavati da se eventualni problemi (incidenti, počinjenje novih kaznenih djela) ne bi smatrali samo odgovornošću probacijske službe, uz eventualno štetan učinak na percepciju ove službe u javnosti.

ZAKLJUČAK

Trajna socijalna isključenost predstavlja glavni rizik za kriminalni povratak koji donosi izvršavanje kazne zatvora. Neovisno o tendenciji pojedinih probacijskih službi prema radu ponajprije usmjerenom na nadzor i administrativni pristup počiniteljima, u skladu s njihovom povijesnom ulogom i europskim preporukama, probacijske službe bi primarno trebale ostati posvećene prevenciji socijalnog isključivanja počinitelja kaznenih djela i njihovoj socijalnoj reintegraciji.

Probacijski poslovi povezani s kaznom zatvora prisutni su u mnogim europskim zemljama. Uspostavom probacijskog sustava u Republici Hrvatskoj otvorena je mogućnost obavljanja tih poslova i u hrvatskom kaznenopravnom sustavu. Poslovi su djelomice usmjereni na pomoć sudcima izvršenja i kaznionicama odnosno zatvorima kod donošenja odluka, a u velikoj mjeri na pomoć i podršku zatvorenicima i uvjetno otpuštenim zatvorenicima.

Obavljanje tih poslova od velikog je značaja za prevenciju negativnih učinaka kazne zatvora i za resocijalizaciju zatvorenika. U radu ponuđeni prikaz uvođenja i izvršavanja tih poslova upozorava na uspješno prevladavanje inicijalnih izazova i na prihvaćenost tih poslova od strane zatvorskog sustava i sudaca izvršenja. Nakon završetka epidemije COVID-19 očekuje se daljnje povećavanje broja predmeta koji se odnose na obavljanje tih poslova, uz nastavak rada na unapređivanju suradnje probacijske službe sa zatvorskim sustavom i sudcima izvršenja. Daljnje unapređivanje obavljanja poslova bilo bi potrebno i većim angažmanom službe tijekom zatvorske kazne, poglavito u segmentu zajedničke pripreme zatvorenika i zajednice za uvjetni otpust zatvorenika. Također, potreban je daljnji rad na razvoju probacijskih tretmanskih programa, uz intenzivniji rad na razvoju follow-up programa. U svrhu dodatne zaštite društva, svakako bi bilo potrebno ustrajati na implementaciji sustava elektroničkog nadzora. Poseban će izazov za probacijsku službu biti izvršavanje sigurnosne mjere zaštitnog nadzora nakon punog izvršenja kazne zatvora, kada i ako ta zakonskim odredbama predviđena mjera zaživi u praksi hrvatskih sudova. Naime, s obzirom na to da se radi o opasnim počiniteljima kaznenih djela, bit će nužna uska suradnja zatvorskog sustava, probacijske službe i policije, uz suradnju sa svim dionicima u društvu koji mogu doprinijeti uspješnoj realizaciji zahtjevnih zadaća nadzora i socijalne reintegracije tih počinitelja.

Važno je imati na umu da je učinkovito obavljanje tih probacijskih poslova nemoguće bez kvalitetne suradnje s nizom institucija i organizacija koje mogu doprinijeti socijalnoj reintegraciji zatvorenika. Nadalje, iznimno je bitno i da zajednica u koju se otpušten zatvorenik vraća pruži podršku njegovoj reintegraciji. S obzirom na to da se radi o relativno novim poslovima, kao i zbog razvoja izvršavanja poslova i uvođenja novih modaliteta rada, nužan je kontinuirani rad na informiranju sudaca i stručnjaka različitih resora, kao i javnosti, o ovim poslovima i njihovom značaju, uz kontinuirane pozive na suradnju. Istovremeno je i nadalje potrebno ulagati napore u informiranje i edukaciju stručnjaka i javnosti o poteškoćama s kojima se susreću zatvorenici i otpušteni zatvorenici, o važnosti njihove socijalne reintegracije, kao i o potencijalima službe za podršku učinkovitosti tog procesa. Daljnjim razvojem službe svakako bi trebalo obuhvatiti i povećanje broja ureda i probacijskih službenika da bi se povećala kvaliteta rada i dodatno ubrzalo obavljanje poslova, osiguralo što lakšu dostupnost ureda počiniteljima kaznenih djela, omogućilo što intenzivniji rad probacijskih službenika u lokalnoj zajednici i olakšalo suradnju s različitim dionicima.

U svrhu unapređenja obavljanja tih poslova u Republici Hrvatskoj, uputno bi daljnjim radovima bilo obuhvatiti i specifične načine i sadržaje rada probacijskih službi drugih zemalja u poslovima povezanim s kaznom zatvora, uz komparativne analize koje bi potencijalno mogle dovesti i do novih smjernica.

LITERATURA

- Bowles, R. (2012). Social Exclusion and Offending. U G. Parodi i D. Sciulli (ur.), Social Exclusion: Short and Long Term Causes and Consequences (str. 105-125). Heidelberg: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-7908-2772-9_6
- Butorac, K., Gracin, D. i Stanić, N. (2017). The challenges in reducing criminal recidivism. *Public Security and Public Order, Scientific articles*, 18, 115-131. Kaunas: Mykolas Romeris University.
- Council of Europe (2006). European Prison Rules. Preuzeto s: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8d25 (6.7.2021).
- Council of Europe (2010). Recommendation CM/Rec (2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules. Preuzeto s: https://www.pmscr.cz/download/mezdoken_European_Probation_Rules.pdf (6.7.2021).
- Fletcher, D. J., Flint, J., Gore, T., Powell, R., Batty, E. i Crisp, R. (2012). *Qualitative study of offender employment review: final report*. London: UK Department for Work and Pensions.
- Gisler, C., Pruin, I. i Hostettler, U. (2018). *Experiences with Welfare, Rehabilitation and Reintegration of Prisoners: Lessons Learned?*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Kanduč, Z. (1996). Zamisao o rehabilitaciji: pogled s kriminološkog stajališta. *Kriminologija i socijalna integracija*, 4(2), 142-148.
- Kazneni zakon. *Narodne novine*, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.
- Kokić-Puce, Z., Brkić, G. i Maloić, S. (2020). Uvjetni otpust u perspektivi suvremenog hrvatskog zakonodavstva i kaznenopravne prakse probacijske službe. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 27(2), 715-744.
- Kovčo Vukadin, I., Maloić, S. i Rajić, S. (2012). Policija i probacija – novi partneri u zaštiti zajednice?. *Policija i sigurnost*, 21(4), 800-820.
- Kovčo Vukadin, I., Rajić, S. i Balenović, M. (2009). Uspostava probacijskog sustava – novi izazov za Hrvatsku?. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 16(2), 711-751.
- Kovčo Vukadin, I., Rajić, S. i Maloić, S. (2011). Izazovi u izgradnji probacijskog sustava u Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 18(2), 717-735.
- Kovčo Vukadin, I. i Špero, J. (2015). Hrvatski probacijski sustav: postignuća i perspektive. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 22(2), 671-715.
- Lipsey, M. V. i Cullen, F. T. (2007). The Effectiveness of Correctional Rehabilitation: A Review of Systematic Reviews. *Annual Review of Law and Social Science*, 3(1), 297-320. <https://doi.org/10.1146/annurev.lawsocsci.3.081806.112833>
- Looman, J. i Abracen, J. (2013). The risk need responsivity model of offender rehabilitation: Is there really a need for a paradigm shift? *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, 8(3-4), 30-36. <http://dx.doi.org/10.1037/h0100980>
- Maloić, S. (2021). *Hrvatska probacijska služba: 10+iskustva i novi izazovi (2011.-2021.)*. Zagreb: Ministarstvo pravosuđa i uprave.
- Maloić, S. (2020). Pojam i značaj poslijepenalne zaštite – koga štiti, zašto i kako?. *Kriminologija i socijalna integracija*, 28(1), 11-46. <https://doi.org/10.31299/ksi.28.1.2>

- Maloić, S. i Brkić, G. (2019). Razvoj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava – idemo li u dobrom smjeru?. *Kriminologija i socijalna integracija*, 27(1), 100-119. <https://doi.org/10.31299/ksi.27.1.5>
- Maloić, S., Mažar, A. i Šimpraga, D. (2014). Provođenje probacijskih poslova tijekom izvršavanja kazne zatvora i uvjetnog otpusta. Skripta – Verzija 1. *Interni dokument Ministarstva pravosuđa*.
- Maloić, S. i Rajić, S. (2012). Potreba i značaj razvoja suradnje probacijskog sustava i sustava socijalne skrbi u RH. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 29-52.
- Maloić, S., Rajić, S. i Mažar, A. (2015). Značaj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava u prevenciji kriminalnog povrata. *Kriminologija i socijalna integracija*, 23(1), 129-156.
- Maloić, S. i Šimpraga, D. (2007). Povjerenici za izvršavanje zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu i rada za opće dobro na slobodi - prvi «probacijski stručnjaci» u RH. *Kriminologija i socijalna integracija*, 15(2), 91-107.
- McNeill, F. (2006). A desistance paradigm for offender management. *Criminology & Criminal Justice*, 6(1), 39-62. <https://doi.org/10.1177/1748895806060666>
- Miklósi, M. i Juhász, E. (2019). The Role of Education and NGOs in the Reintegration of Inmates in Hungary. *International Journal of Bias Identity and Diversities in Education*, 4(1), 100-112.
- Ministarstvo pravosuđa (2014). Izvješće o radu probacijske službe za 2013. godinu. Preuzeto s: <https://www.sabor.hr/hr/izvjesce-o-radu-probacijske-sluzbe-za-2013-godinu> (25.4.2021).
- Ministarstvo pravosuđa (2015a). Izvješće o radu probacijske službe za 2014. godinu. Preuzeto s: <https://www.sabor.hr/hr/izvjesce-o-radu-probacijske-sluzbe-za-2014-godinu> (26.4.2021).
- Ministarstvo pravosuđa (2015b). Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2014. godinu. Preuzeto s: <https://sabor.hr/hr/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda-za-2014-godinu> (23.11.2021).
- Ministarstvo pravosuđa (2016). Izvješće o radu probacijske službe za 2015. godinu. Preuzeto s: <https://www.sabor.hr/hr/izvjesce-o-radu-probacijske-sluzbe-za-2015-godinu-podnositeljica-vlada-a-republike-hrvatske> (26.4.2021).
- Ministarstvo pravosuđa (2017). Izvješće o radu probacijske službe za 2016. godinu. Preuzeto s: <https://sabor.hr/hr/izvjesce-o-radu-probacijske-sluzbe-za-2016-godinu-podnositeljica-vlada-republike-hrvatske> (27.4.2021).
- Ministarstvo pravosuđa (2018). Izvješće o radu probacijske službe za 2017. godinu. Preuzeto s: <https://sabor.hr/hr/izvjesce-o-radu-probacijske-sluzbe-za-2017-godinu-podnositeljica-vlada-republike-hrvatske> (27.4.2021).
- Ministarstvo pravosuđa (2020a). Izvješće o radu probacijske službe za 2018. godinu. Preuzeto s: <https://sabor.hr/hr/izvjesce-o-radu-probacijske-sluzbe-za-2018-godinu-podnositeljica-vlada-republike-hrvatske> (28.4.2021).
- Ministarstvo pravosuđa (2020b). Izvješće o radu probacijske službe za 2019. godinu. Preuzeto s: <https://www.sabor.hr/hr/izvjesce-o-radu-probacijske-sluzbe-za-2019-podnositeljica-vlada-republike-hrvatske> (28.4.2021).
- Ministarstvo pravosuđa i uprave (2021a). Izvješće o radu probacijske službe za 2020. godinu. Preuzeto s: <https://sabor.hr/hr/izvjesce-o-radu-probacijske-sluzbe-za-2020-podnositeljica-vlada-republike-hrvatske> (5.9.2021).

- Ministarstvo pravosuđa i uprave (2021b). Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. godinu. Preuzeto s: <https://www.sabor.hr/hr/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda-za-2020-podnositeljica-vlada> (23.11.2021).
- Ministarstvo pravosuđa i uprave (2021c). *Priručnik s uputama za probacijske poslove tijekom i nakon izvršavanja kazne zatvora i uvjetnog otpusta*. Interni dokument.
- Morgan, R. D., Flora, D. B., Kroner, D. G., Mills, J. F., Varghese, F. i Steffan, J. F. (2012). Treating Offenders with Mental Illness: A Research Synthesis. *Law and Human Behavior*, 36(1), 37–50. <https://doi.org/10.1037/h0093964>
- Pleić, M. (2010). Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17(1), 307-331.
- Pravilnik o načinu obavljanja probacijskih poslova. *Narodne novine*, 68/19, 81/21.
- Purvis, M., Ward, T. i Willis, G. (2011). The Good Lives Model in Practice: Offence Pathways and Case Management. *European Journal of Probation*, 3(2), 4-28. <https://doi.org/10.1177/206622031100300202>
- Raynor, P. i Robinson, G. (2009). Why Help Offenders? Arguments for Rehabilitation as a Penal Strategy. *European Journal of Probation*, 1(1), 3-20. <https://doi.org/10.1177/206622030900100102>
- Senior, P. (2008). Tackling Social Exclusion through Positive Pathways to Resettlement. *Criminal Justice Matters*, 56(1), 14-45. <https://doi.org/10.1080/09627250408552936>
- Simon, F. H. (1999). *Prison Work in the Context of Social Exclusion. A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy*. London: Brunel University, Department of Law.
- Shapland, J., Bottoms, A., Farrall, S., McNeill, F., Priede, C. i Robinson, G. (2012). *The quality of probation supervision - a literature review*. Sheffield: University of Sheffield, Centre for Criminological Research.
- Subramanian, R. i Shames, A. (2013). *Sentencing and Prison Practices in Germany and the Netherlands: Implications for the United States*. New York: Vera Institute of Justice.
- Šimpraga, D. i Vukota, Lj. (2010). Probni projekt Uvjetni otpust zatvorenika. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17(2), 813-817.
- Travis, J., Solomon A. L. i Waul, M. (2001). *From Prison to Home: The Dimensions and Consequences of Prisoner Reentry*. Washington, D.C.: Urban Institute, Justice Policy Center.
- United Nations (2016). United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). Preuzeto s: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/1957/06/ENG.pdf> (6.7.2021).
- United Nations Office on Drugs and Crime (2006). Custodial and Non-Custodial Measures: Social Reintegration. *Criminal Justice Assessment Toolkit*. Vienna: United Nations.
- United Nations Office on Drugs and Crime (2018). *Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders*. Vienna: United Nations.
- UK Ministry of Justice (2020). Multi-Agency Public Protection Arrangements - Annual Report 2019/20. Preuzeto s: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/930302/MAPPA_Annual_Report_2019-20.pdf (21. 4. 2021.).

Van Kalmthout, A. M. i Durnescu, I. (2008). European Probation Service Systems: A comparative overview. U A. M. Kalmthout i I. Durnescu (ur.), *Probation in Europe* (str. 1-42). Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Zakon o izvršavanju kazne zatvora. *Narodne novine*, 14/21.

Zakon o probaciji. *Narodne novine*, 153/09, 143/12, 99/18.

Žakman-Ban, V. (1992). Povratništvo - uvijek aktualan krivičnopravni, kriminalistički i penološki problem. *Defektologija*, 28(1-2 Suplement), 93-110.

Williams, K., Papadopoulou, V. i Booth, N. (2012). Prisoners' childhood and family backgrounds: Results from the Surveying Prisoner Crime Reduction (SPCR) longitudinal cohort study of prisoners. UK Ministry of Justice. Preuzeto s: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/278837/prisoners-childhood-family-backgrounds.pdf (19.4.2021)

IMPLEMENTATION OF PROBATION SERVICES RELATED TO PRISON SENTENCES IN REPUBLIC OF CROATIA: ACHIEVEMENTS AND CHALLENGES OF ENFORCEMENT

**Martina Rakić
Snježana Maloić**

Ministry of Justice and Public Administration
Directorate for the Prison System and Probation

ABSTRACT

Imprisonment is considered the most severe form of social exclusion, whereby a number of prisoners experience exclusion even before serving a prison sentence. Also, prison sentence itself can contribute to social rejection upon release. Prevention of social exclusion of prisoners is a significant task of most European probation services.

Probation service in the Republic of Croatia was introduced back in 2011, i.e. ten years ago, while the introduction and execution of probation work related to prison sentences began in 2013. The aim of this paper is to emphasize the role of probation services in prevention of permanent social exclusion and return to criminal behavior among prisoners. Also, it aims to stress the importance of establishing the Croatian probation service and performing tasks related to execution of prison sentence. The paper presents the practices in performing these tasks in the Republic of Croatia, points to a number of challenges related to their introduction and enforcement and provides guidelines for their improvement. The paper also tries to raise awareness about these tasks among other services, experts and the general public, in order to involve them as much as possible in prevention of social exclusion of prisoners.

The paper is based on authors' direct experience in designing, introducing and coordinating the execution and development of these probation activities in the Republic of Croatia.

Keywords: probation, social reintegration, prisoner, prison sentence, conditional release/parole